

Értékvédelmi eljáráshoz szükséges alátámasztó szakvélemény **a 1083 Budapest, Bókay János utca 34. sz. alatti épületre** **(Eredetileg: Gólya u. 32., majd 34.)**

A vizsgálat tárgyát képező ún. *Gólya-ház* Budapest VIII. kerületében, a Bókay János utca 34. sz. alatt található (hrsz.: 36228; korábban: 7069 – 1879). A ház zártosrú beépítésbe illeszkedő földszintes, 3+1+2 tengelyes, L alakú átalakított eklektikus stílusú épület belső udvarral.

Az utca mai nevét már a két világháború között kapta (1938),¹ amikor az utca Üllői úti sarkán álló gyermekkórház alapítójáról nevezték el. Korábban az utca neve Strochen Gasse (1817),² Storch Gasse (térkép:1837) volt, amit magyar fordításban Gólyának (1834) neveztek.³ Vannak, akik azt írják róla, hogy a házról, illetve a benne működő vendéglátóhelység nevééről kapta az utca a nevét.⁴ Az igazság az, hogy éppen fordítva, hiszen az utcát már akkor közkezdvelt madarunkról nevezték el, amikor még valószínűleg ház sem állt a telken.

Építéstörténet és tulajdonosok

Józsefvárosnak ez a része az 1830-as években még alig van beépítve, inkább falusias környezetet mutat, jó része még szántóföld, legelő, konyhakert és csak kisebb vályogépületek, egy-egy komolyabb kőház található a nem sokkal korábban kialakulni kezdő utcákban. Ha a Bókay János u. 34. sz., azaz a Gólya utca 32. sz. alatti telket nézzük, akkor azon az 1838 előtti térképeken nem látszik csak zöldterület.⁵ Ugyanakkor Pest-Buda-Óbuda áttekintő árvízterképén, amelyen jelölve vannak a nagy 1838-as árvíz épületkárai is már látszik egy hosszanti, egysoros ház a telek Práter utca felé eső (azaz nyugati) felében.⁶ Minden bizonnyal az a Georg Purges vagy Purget (Purges György) nevű tulajdonos építhetett itt egy lakóházat, aki az 1825-ös és 1830-as telekösszeírásban is szerepel.⁷ 1846-ban aztán már Gruber Márton szerepel tulajdonosként.⁸ Tőle lánya, Gruber Anna örökölte, aki után 1902-ben örökségként Kreisel Alajosra és nejeére szállt.⁹ Kreisel Alajos kárpitosmester 1906 októberében épületbővítést kívánt eszközölni a házban, az utcai homlokzatra egy új, az utcára néző helységgel, ami már kapcsolódott volna az utcafrontra néző másik szobához, amelyben vendéglő üzemelhetett (hiszen fel van tüntetve a terven a már meglévő helyiség vendéglő

¹ Deigner Anna: Józsefvárosi utcák, terek és emléktáblák története. Bp., 1988. 172. p.

² Schmall Lajos: Adalékok Budapest történetéhez. 1. köt. Bp., 1899. 297. p.

³ Budapesti utcanevek A-Z. Szerk.: Ráday Mihály. Bp., 2013. 158. p.; Gólya utca említése: Nagy Ignác: Levéltöredék. In: Társalkodó. 3. évf. 1834. ápr. 19. 34. sz. 126-128. 127. p; ld. még: Déry 2007. 73. p.

⁴ Csordás Lajos: Egy korsó sör a Gólyánál. In: Népszabadság. 2002. júl. 5. Budapest melléklet. 28. p. Legkorábban erről Schmall Lajos írt, aki szerint az utca a „Gólyához” nevű üzlet után lett elnevezve (Schmall Lajos: Budapest utczái és terei 1873-ban. [Bp., 1905.] 134. p.). Nem tudjuk, hogy mi alapján állítja ezt, mert forrást nem ad meg.

⁵ Ld. pl. a Vasquez, Carl P. 1837. körüli térképét Pestről, ld. BFL XV. 16. d. 241/2

⁶ Plan der Ueberschwemmung von Ofen und Pest bei dem Eisgang, 1838. BFL XV. 16. d. 241/4a

⁷ BFL XV.20.27. Pest város telekösszeírások. Telekösszeírás 1825: 139. (I. füzet 11. p.), Telekösszeírás 1830:335 (II. füzet 123. p.).

⁸ Ua. Telekösszeírás 1846: 418. (III-VI. füzet 489. p.)

⁹ Ingatlanok forgalma a fővárosban. In: Pesti Hírlap. 24. évf. 1902. márc. 2.60. sz. 20. p. Itt a nevét hibásan írják Kreisel helyett Kreisch formában.

funkciója).¹⁰ Erre a bővítésre valószínűleg nem került sor, mert a házat 18 ezer koronáért megszerezte Eberhard Gábor és felesége.¹¹ (Eberhardnak a Gólya u. 38-ban is volt egy étterme.) A hátsó udvarba tervezett kiszolgáló épület (benne mosókonyha, WC) építését már Eberhard kérvényezhette a hatóságnál 1906 decemberében.¹² Azonban nem telt el öt év és ő is megvált tőle, de már kétszer annyért, amennyiért vette. Az új tulajdonos Keresztessy Kálmánné,¹³ akinek a tulajdonlása idején szűnt meg 1912-ben a vendéglő üzemeltetése a házban.¹⁴ Lehet, hogy már ekkor, de lehet, hogy korábban egy szatócsbolt is üzemeltetett egy kis ideig Kuti Imre vezetésével, mely kiskereskedelmi tevékenység megszűnéséről 1912 januárjában értesülhetünk a Fővárosi Közlönyből.¹⁵ 1916-ban már modern háromszobás „utcai” lakásként kínálták bérbe egy hónapra,¹⁶ ekkor még Keresztessy Kálmánné tulajdonában állhatott, de már a lakásjegyzékekben 1913 óta szerepelt, mint lakó Steingruber József vendéglős, ami arra utalhat, hogy ismét működhetett időszakosan az épületben vendéglő. 1919 áprilisában aztán ő és neje 65 ezer koronáért megvette, de már Kovács Gyulától és nejétől¹⁷ (akiknek még 1917 novemberében 40 ezer koronáért adta el Keresztessy Kálmánné¹⁸). A következő tulajdon váltás pedig 1929 elején történt, amikor Steingruber úrtól megvették a „vendéglő üzletét”.¹⁹ Ekkor az ingatlan 20 ezer Pengőbe került.²⁰

A vevő Jakab János vendéglős volt, aki az utcafronton teljesen beépítette a telket, azaz ma is látható hosszában bővítette az addigi házat, illetve vendéglőt a két világháború között jónevű budapesti építész, Mengl Ferenc terve alapján.²¹ Ezt követően nyitotta meg 1929. május 24-én a *Gólyához* címzett vendéglőjét, melyet így reklámozott: „*Valódi erdélyi magyar konyha, mindenféle ételek, valódi erdélyi módra, úgymint: fatányéros, flechen, hagymás- és borsostokány. Uradalmi fajborok, Dréher Bak és Szent János sör csapolás. Pontos kiszolgálás.*”²² Minden bizonnyal ekkor készült a domborműves cégér, hiszen az 1929-ben épült toldalékon található az a kapu is, ahova a relief került. Elképzelhető, hogy valamilyen cégér korábban is volt, több, mint valószínű, hogy még nem gólyát mintázó, hiszen az itt is tulajdont szerző Eberhard Gábor üzemeltetett egy ilyen nevű éttermet néhány házzal arrébb (ld. 38. sz.).²³ Jakab János vendéglője azonban nem mehetett túl jól, mert már a következő év márciusában túladott rajta 40 ezer pengőért²⁴ (tehát dupla annyért, mint amiért bő egy évvel

¹⁰ BFL XV. 17. d. 329. 36228. (hrsz.) Építési engedélyezési tervek. 1. fol.

¹¹ Az Ujság. 4. évf. 1906. nov. 4. 303. sz. 17. p.

¹² BFL XV. 17. d. 329. 36228. (hrsz.) Építési engedélyezési tervek. 2. fol. Ld. 1906. dec. 22-én beadva, jóváhagyva: 1907. jan. 10. Használatbavételi engedély: 1907. máj. 24. (uo. 4. fol.).

¹³ Ingatlanok forgalma a fővárosban. In: Pesti Hírlap. 33. évf. 1911. jún. 18. 143. sz. 74. p.

¹⁴ Fővárosi Közlöny. 23. évf. 1912. dec. 10. 87. sz. 3857. p. A Főváros 1912. dec. 4-én kelt rendeletével vette tudomásul a vendéglő megszűnését.

¹⁵ Fővárosi Közlöny. 23. évf. 1912. jan. 23. 7. sz. 269. p.

¹⁶ Pesti Hírlap. 1916. máj. 21. 141. sz. 31. p.

¹⁷ Fővárosi Közlöny. 30. évf. 1919. ápr. 25. 16. sz. 442. p.

¹⁸ Fővárosi Közlöny. 28. évf. 1919. nov. 23. 61. sz. 2941. p.

¹⁹ Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője. 63. évf. 1929. jan. 29. 12. p.; Magyar Kereskedők Lapja. 49. évf. 1929. jan. 26. 4. sz. 6. p.

²⁰ Fővárosi Közlöny. 40. évf. 1929. febr. 8. 9. sz. 243. p.

²¹ BFL XV. 17. d. 329. 36228. (hrsz.) 3., 5-6. fol.

²² Magyarország. 10. évf. 1929. máj. 23. 114. sz. 4. p. Számos lapban még megjelent.

²³ Alkotmány. 9. évf. 1904. júl. 24. 177. sz. 13. p., Magyarország. 13. évf. 1906. ápr. 27. 103. sz. 6. p. Eberhard Gábor étterme, a *Gólyához* címmel működött. Később kaphatta csak a 32. sz. alatti (majd a Bókay u. 34. sz. alatti) vendéglő/étterem, minden bizonnyal akkor, amikor Eberhard úrnak már megszűnt ez a vendéglője.

²⁴ Magyarország. 11. évf. 1930. márc. 9. 57. sz. 25. p.

korábban hozzájutott). Az új tulajdonos, Kovács Ernő New Yorkból tért haza²⁵ és úgy tűnik, hogy először boltként szeretne volna kiadni, majd három szobás „úri lakásként” próbálta volna bérbe adni.²⁶ 1932-ben már debreceni pörzsölt paprikás és füstölt szalonnát és száraz kolbászt lehetett innen rendelni,²⁷ de Kovács Ernő végül *Gólya* néven vendéglőt, illetve éttermet is üzemeltett a Gólya u. 32. sz. házban.²⁸ Csalog Zsolt (1935-1997) *Gyökerek* c. szociográfiai írásából (1975) még azt is tudjuk, hogy az étteremben a 30-as években volt egy kitömött gólya is (amire őt nagyon kicsiként még fel is ültették és lovagoltatták).²⁹

Nem tudjuk pontosan viszont, hogy meddig üzemeltette Kovács Ernő az éttermét. Az mindenesetre bizonyosnak látszik, hogy azt később azonos néven Barsi László is továbbvitte az 1940-es évek elején immár a Bókay János u. 34. számmal jelölt házban.³⁰

1945 után valószínűleg néhány évig nem működött, sőt az is lehetséges, hogy csak 1952. június 28-i megnyitó naptól számíthatjuk a háború utáni újraindítását. Ekkor olvashatjuk ugyanis azt a korabeli újságokban, hogy a szolid, zenés, családi vacsorázóhelyként aposztrofált Gólya-étterem megnyílt.³¹ A következő fél év viszont nem hozhatott nagy forgalmat, mert már ez év decemberében arról találhatunk híradást, hogy *Fogas horgásztanya* néven halászcserda nyílik a Gólya-étterem helyén.³² Úgy tűnik azonban, hogy végül is maradtak a megszokott névnel, mert az 1960-as években és később is ezen a néven működött a józsefvárosi kisvendéglő. Nagy változás történt a környéken az 1970-es években, amikor a Bókay utca elejének és a környező utcák egy részének régi házat szanálták és lakótelepi házak épültek a helyükre. A *Népszabadság* 1981. március 15-i számában a Gólya étterem akkori vezetőjével, Bábel Istvánnal (ma: a Pléhcsárda tulajdonosa) készült helyi riport, melyben azt írták, hogy „amióta felhúzták a panelházakat, és a régi házsorok lerombolása a szemnek is utat nyitott a Baross utca felé, igen-igen megnőtt az idelátogató vendégek száma.”³³ Az 1980-as évek második felére aztán a Kelet-pesti Vendéglátó Vállalat 813. sz. Gólya Étterme „rendesen lepukkant”, ahogy a facebookon a *Régi képek Budapestről* csoportban valaki fogalmazott.³⁴ Ebben az időszakban a Gólya törzshelye volt Józsefváros jeles helytörténetének, Pilinyi Péternek is. Az ő elmondása szerint az addig színezetlen cégért a ház homlokzatán egy szemben lakó szobafestő festette ki.³⁵

²⁵ Ld. Új Előre. 23. évf. 1927. ápr. 17. 5296. sz. 2. p.

²⁶ Pesti Hírlap. 52. évf. 1930. ápr. 27. 95. sz. 27. p.; Budapesti Hírlap. 50. évf. 1930. dec. 28. 295. sz. 20. p.

²⁷ 8 Órai Ujság. 18. évf. 1932. jún. 21. 136. sz. 8. p.

²⁸ Vadászati Útmutató. 8. évf. 1931-1932. 135. p.

²⁹ Csalog Zsolt: Gyökerek. In: Mozgó Világ. 1. évf. 1975. 1. sz. 15-37. 34. p.

³⁰ A budapesti egységes hálózat távbeszélő szaknévsora. 1943. január 379. p.

³¹ Esti Budapest. 1. évf. 1952. jún. 28. 73. sz. 6. p.

³² Magyar Nemzet. 8. évf. 1852. dec. 7. 287. sz. 6. p.

³³ Kertész László: Fogadni kell a vendéget. In: Népszabadság. 39. évf. 1981. márc. 15. 63. sz. (17. p.)

³⁴ <https://www.facebook.com/groups/930366543645239/posts/3981709268510936>

³⁵ Csordás Lajos: Egy korsó sör a Gólyánál. In: Népszabadság. 2002. júl. 5. Budapest melléklet 28. p.

Ikonikus hely

Az 1990-es években már presszóként üzemelő vendéglátóhely hírnevet akkor szerzett, amikor itt forgatták a Szomjas György rendezte legendás kultfilmet, a *Roncsfilmet*.³⁶ Az 1992-ben készült színes magyar filmszatíra fő helyszíne a *Gólya* étterem volt. A film sikere ikonikus helyé tette az ekkor már inkább kocsmaként működő helyet, amely aztán egy időre be is zárt, hiszen a 2000-es években különböző irodák voltak benne. 2013-ban nyílt aztán újra a Gólya, amely egy alternatív presszó lett, s amely szövetkezeti fenntartásban üzemelt. A helyi civil szervezetek megmozdulásainak is otthont adott, ahogy írják róla „igazán a környékbe ágyazott közösségi intézményként működött” karitatív ügyeket is felvállalva, de előadások, koncertek vagy workshopok színhelyéül is szolgált.³⁷ Egy blogger így jellemezte a helyet: „Az igénytelenség igényessége. A VIII. kerületi valóság meghintve jó szándékkal. Az őszinteség netovábbja.”³⁸ (Kis sajátos világa egy kortárs irodalmi műben, Pál Dániel Levente *Az Úr Nyolcadik Kerülete* c. kötetében is megjelent.³⁹) 2018-tól már a bontásáról kezdtek aztán cikkezni, nyilván azért is, mert a környezetét a Corvin-Szigony projekt keretében szinte teljesen beépítették, közvetlenül mellé pl. a Nokia hatalmas székháza, irodaháza került. A Gólya Közösségi Presszó végül ki is növe a Bókay utcai házat új helyre költözött, a Józsefvárosi Ganz-telepre, az Orczy útra, ahol egy 1200 nm-es területen folytatta és folytatja ma is működését. A Gólya Presszó tárgyalt épületünkben utoljára 2019. július 27-én nyitott ki.

Szakvélemény, javaslat

Véleményünk szerint a ház múltja miatt érdemes a helyi védettségre. (A vizsgált házról egyébként tudomásunk szerint 2002-ben Perczel Anna városépítész már készített egy műemléki értékleltárhoz készítendő felvételi lapot.)

Indoklás:

Bár kétség kívül építészeti nem egy kvalitásos alkotásról van szó, a háznak története van, ami része Józsefváros lokális történetének, elsősorban a helyi vendéglátásra, közösségi életre vonatkozóan tekinthető ez jelentősnek. Nem melleleg az utolsó épület, amely a területen a 19. századból megmaradt és őrzi az utca eredeti nevének, a Gólyának is az emlékét. Bontása esetén a főváros egy kis, de kedves épülete tűnne el, egy olyan ház, amelynek múltja van, amely esetében *a genius loci*-t, a hely szellemét említeni abszolút adekvát dolog. A Gólya Presszó üzemeltetőivel készített 2019-ben megjelent interjú címe a következő volt: „*Ennek az épületnek saját lelke van*”.⁴⁰ Sokan voltak az elmúlt két évszázadban, akik így gondolhatták. –

³⁶ *Roncsfilm, vagy Mi van ha győztünk?* Magyar játékfilm, 89 perc. Rendezte: Szomjas György. Szereplők: Szirtes Ági, Mucsi Zoltán, Gáspár Sándor, Andorai Péter, Bánsági Ildikó, Szőke András, Badár Sándor, Blaskó Péter, Pap Vera, Hollósi Frigyes stb.

³⁷ <https://welovebudapest.com/cikk/2018/6/13/eddig-birta-elbontjak-a-golya-presszo-legendas-kis-epuletet-is-a-corvin-negyedben>

³⁸ kocsmablog.hu/2014/01/08/golya_950

³⁹ Pál Dániel Levente: *Az Úr Nyolcadik Kerülete*. 2017.

⁴⁰ Fülöp Zsófia: „Ennek az épületnek saját lelke van” – Költözik a Gólya. In: <https://magyarnarancs.hu/lokal/ennek-az-epuletnek-sajat-lelke-van-koltozik-a-golya-121724>

Egy épület értéke ugyanis nemcsak matériájában megfogható, hanem abban is, hogy mennyi minden történt benne, hogy mit jelentett egykor (és még a közelmúltban is) Józsefváros életében.

Nem olyan régen, 2021 elején számos helyen olvasható volt, hogy két földszintes egykori vendéglátóhely, két régi épület megmenekült a bontástól. Az egyik, a budai Márványmenyasszony vendéglő, a másik a VII. kerület Kazinczy u. 55. sz. alatti Wichmann-kocsma volt. Jó példák tehát vannak. Természetesen a volt Gólya étterem esetében is csak úgy maradhatna meg az épület, ha sikerülne neki megfelelő funkciót találni. A tradíció mindenesetre megvan, mint a fenti történeti összefoglalóból kitűnik!

Amennyiben azonban a jövőben mégis bontásra kerülne sor a Bókay János u. 34. sz. alatti épület esetében, mindenképpen javasoljuk a házról a bejárati íves mezőben található gólyás relief, cégér megmentését és a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumnak vagy a Budapesti Történeti Múzeumnak való átadását.

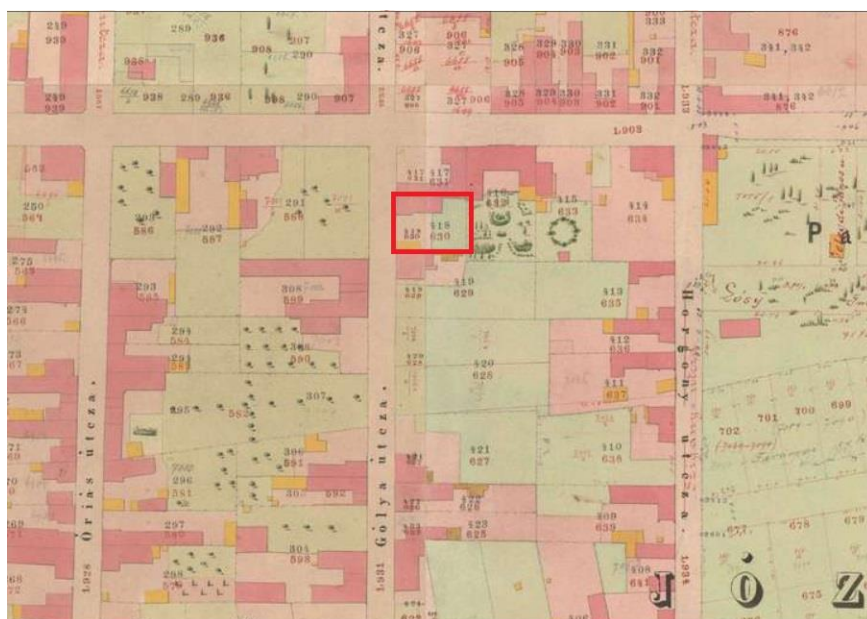
Budapest, 2021. október 31.

Debreczeni-Droppán Béla
történész-levéltáros, főmuzeológus

Térképek

A Bókay János u. 34. sz. telek az 1838-as árvíztérképen
(Jól látható az oldalhatáron álló hosszanti ház és hozzá tartozó kis udvara.)

Az 1872-ben Halácsy Sándor-féle felmérésen, kataszteri térképen
jól látszik az épület és az udvar hátsó részének zöld jellege (lehet veteményes is)

Hirdetés

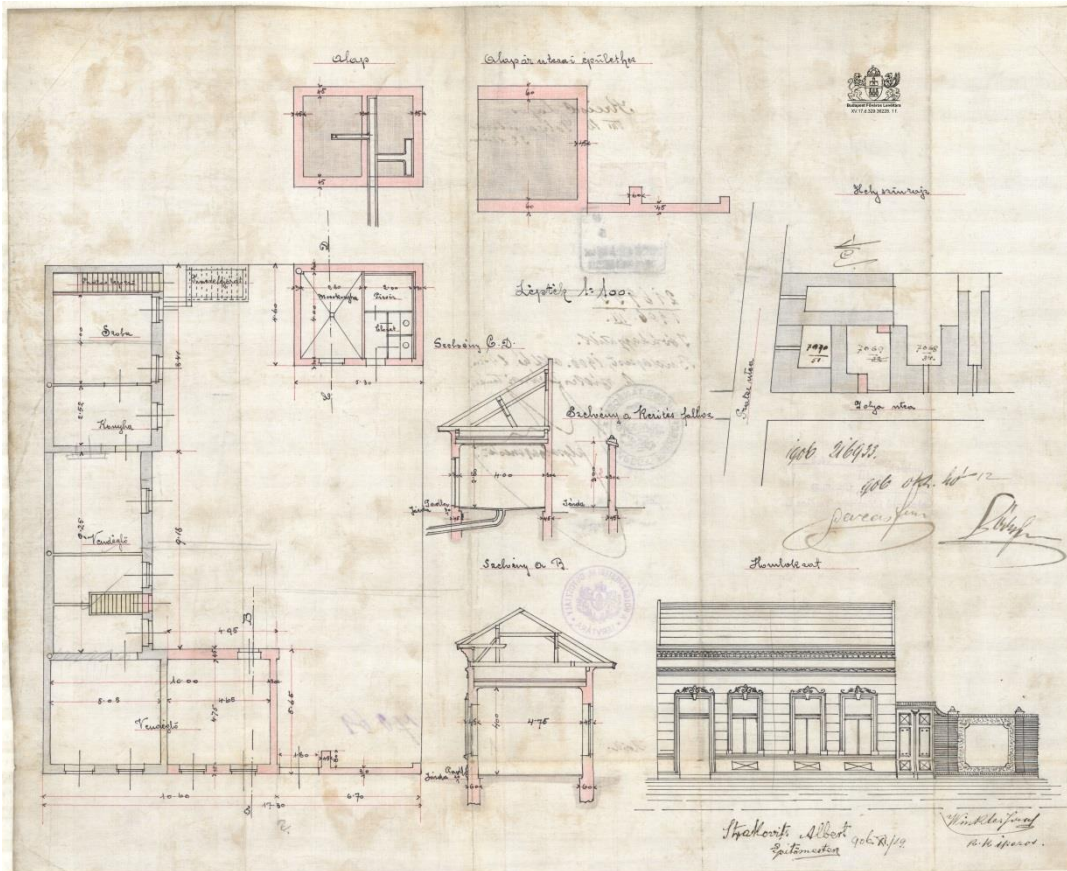
BARSI LÁSZLÓ
Gólya vendéglője
és
étterme

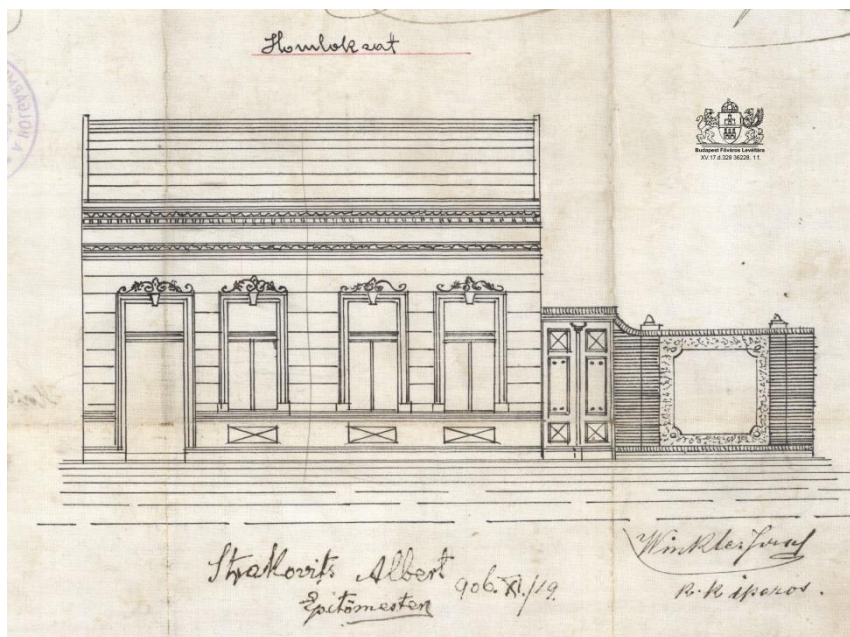
VIII. Bókay János-u. 34. sz.
T.: 345-172

A Gólya étterem hirdetése 1943-ból

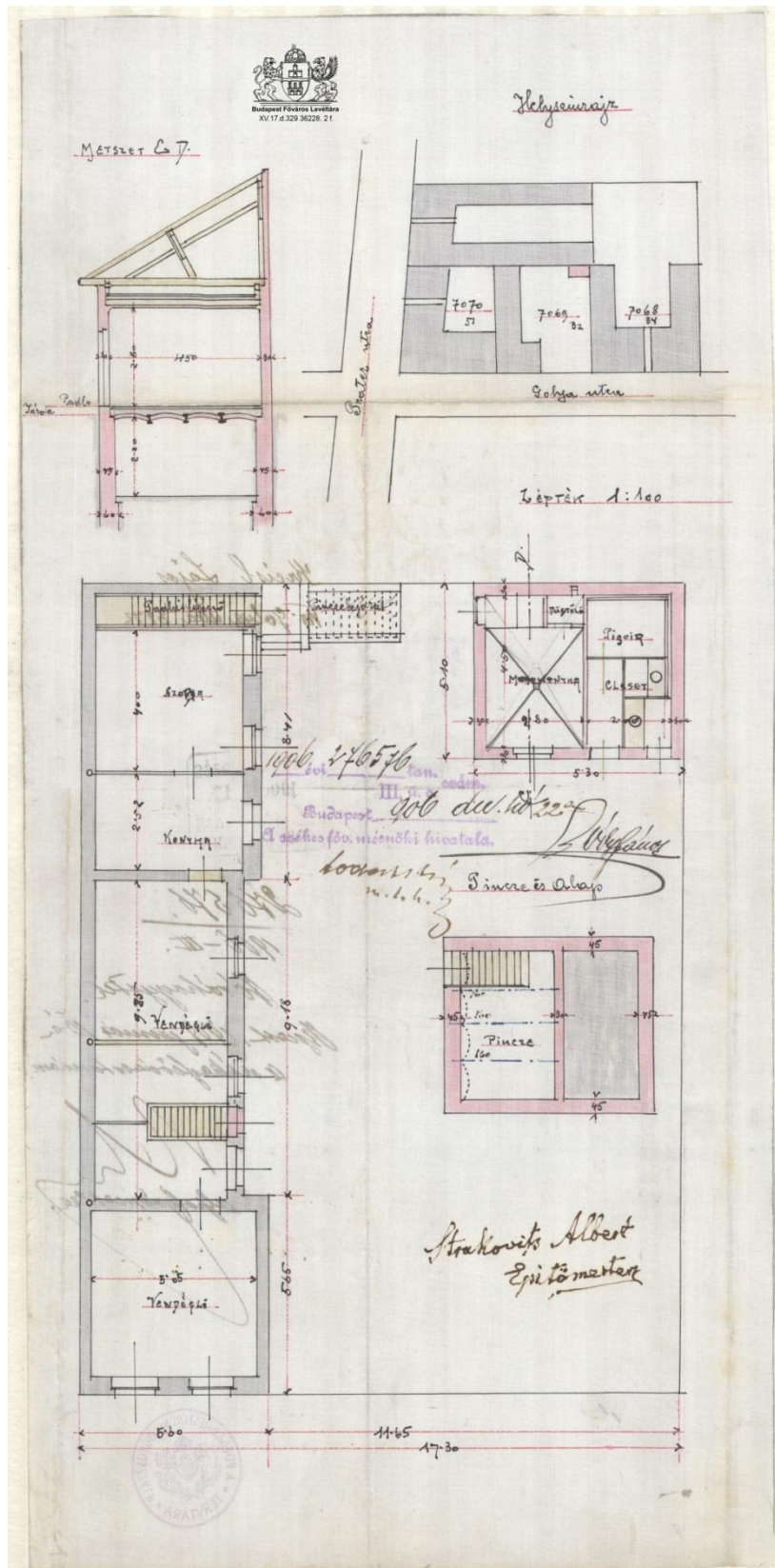
Bővítési tervek

Az 1906-ban készült bővítési terven jól láthatóak a ház eredeti helységei

Ez a homlokzat végül is nem valósult meg.

Ez a bővítési terv viszont megvalósulhatott.

3 1157 sorszám.

Helyszínrajz

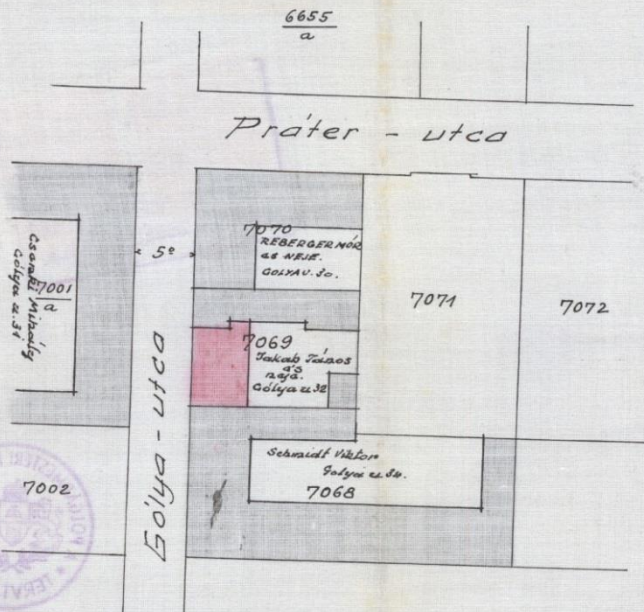
a VIII ker.,

Gólya

utcában fekvő

7069

hrsz. telekről.

1929. évi 13336. sz. III. C. o.

1929. T. 28

Jankó János

Lépték: 1: 720

A telek a II övezetben fekszik.
 A telek szabályozás szempontjából rendezve van.
 A helyszínrajz a kelet idején való állapotot a nyilvántartás adatai alapján tünteti föl.
 A helyszínrajz kiadása nem szünteti meg a hatóságok jogát a szabályozásnak bármikor való megváltoztatására.

Ezt a helyszínrajzot a telekhatárok föltüntetésével építési kérvény melléklete céljára adtuk ki.
 Budapest, 1929 évi január hó 22 e n.

Jelmagyarázat:

telekhatár

A székesfőváros tanácsának
 III. ügyosztálya:

Jelkó
 műszaki főtanácsos

A ház bővítési terve 1929-ből
 Ekkor épült be teljesen az utcafront.

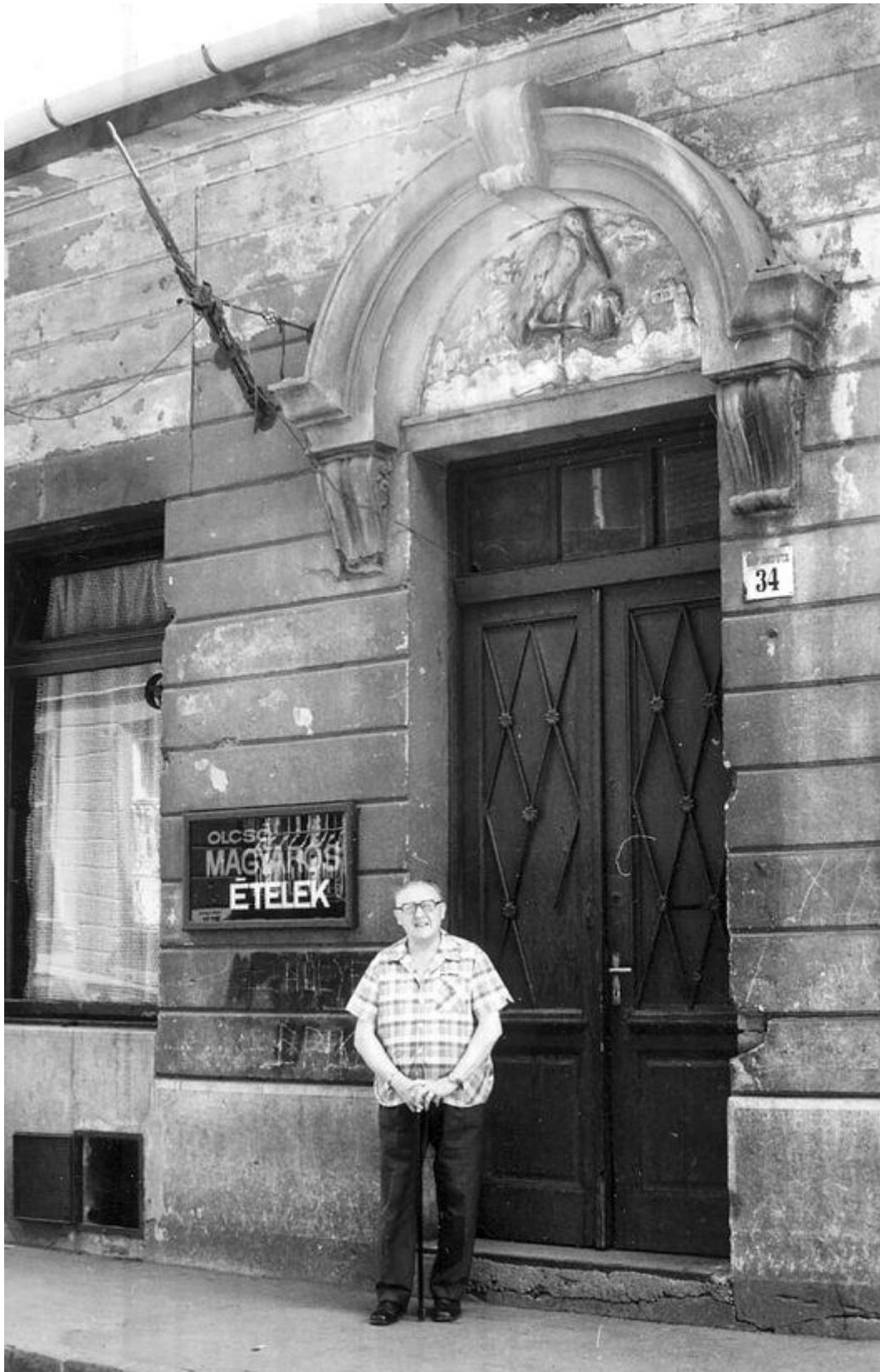
Fényképek

Őze Áron Az ötödik pecsét c. filmben a Bókay u. 34. sz. ház mellett
(E megrázó képen a háttérben éppen a 27-es számú épület robban fel.)

A Gólya Vendéglő az 1980-as években

Az étterem épülete az 1980-as évek elején (?)
A golyás relief itt még nincs lefestve.

Légifotó 1976-ból

Légifotó 2005-ből

A Bókay u. 34. sz. épület a 2000-es években

A Gólya Presszó utolsó nyitvatartási napján, 2019. július 27-én

A Gólya Presszó belső udvara
a Bókay János u. 34. sz. alatt

Mai állapot (2021)

Három világ találkozása
(Az egyik, a legrégebbi eltűnjön?)

